موسى بيگييف.

انسانلرك
عقيدۀ الهيه لرينه
بر نظر

ناشری:

شرق کتابخانه سی

اورسکی.

اورنبورغده «وقت» مطبعه سی.

ТИПОГРАФІЯ ГАЗ. „ВАКТЪ" ВЪ ОРЕНБУРГѢ.

1911.

зала
шкафъ
полка №

Из фондов Российской национальной библиотеки

Татар.
2-8581

موسی بیگییف .

انسانلرک عقیدهٔ الهیه‌لرینه بر نظر

ناشری :

شرق کتابخانه‌سی

اورسکی .

اورنبورغده « وقت » مطبعه‌سی .
ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ" ВЪ ОРЕНБУРГѢ
1911

Из фондов Российской национальной библиотеки

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

انسانلرڭ عقیدهٔ الهیه‌لرینه بر نظر.

رحمت الهیه عمومیتی حقنده سرد اولنمش برهانلرمه بر علاوه صورتنده.

در طریقت هر چه پیش سالك آید خیر اوست.
بر صراط مستقیم ای دل کسی گمراه نیست.

حافظ ارخصم خطا گفت نگیریم بر او
ور بحق گفت جدال باسخن حق نکنیم

غلام آن کلماتم‌که آتش انگیزد
نه آب سرد زند درسخن با آتش تیز.

گرچه منزل بس خطر تا کست و مقصد نا پدید
هیچ راهی نیست‌که کانرا نیست پایان غم مخور.

شو کون روسیه مسلمانلرینڭ احوال مدنیه‌سی درجه‌سنه کوره الڭ مهم اعتبار قیلنه‌چق مسئله‌لر ـ شبهه یوق ـ مکتب مدرسه اصلاحلری، معارف یوللری، اجتماعی هم‌ده‌سیاسی حاللر، اقتصادی کمالکلر، ملی ادبیات، ملی مطبوعات ملی لسان، یازو قاعده‌لری کبی مسئله‌لردر. شو مسئله‌لر یالڭز روسیه مسلمانلری ایچون گنه دگل، بلکه عموم

Из фондов Российской национальной библиотеки

عالم اسلامیت ایچون‌ده غایت مهم مسئله‌لردر. هر کس بونی بیلور. بن‌ده شو حقیقتی آڭلارم.

لکن مهم مسئله‌لرڭ اهمیتی، گمان ایدرم، دیگر مسئله‌لرڭ هیچ برینی اهمیت درجه‌سندن عزل ایده‌مز. اهمیت میداننده طارلق یوقدر. بر مسئله اهم ایسه اوبری لا اقل مهم اولا بیلور. بر ملتڭ حاجتلری، قصورلری نه قدر کوب اولور ایسه، او ملت ایچون مهم مسئله‌لرده او قدر کوب اولور. «شو مهم مسئله وار ایکن، براق او مسئله‌یی!» دیمك، بنم فکرمچه، او قدر موافق بر ارشاد اولاماز. مهم مسئله‌لرڭ بریله زید، بریله بکر، دیگر بریله دها دیگر بر آدم اشتغال ایدر ایسه، احتمال، دها گوزل اولور.

بر فردڭ حیاتنده اوفردڭ احوال روحیه‌سی الڭ مهم الڭ جدی روللری اوینار ایسه، البته، ملتڭ حیاتنده عموما احوال مدنیه‌سنده او ملتڭ احوال روحیه‌سی دها زیاده مهم روللری اوینار. گمان ایدرم: ملتلرڭ افکار ایمانیه‌سی تاریخ انسانیت‌ده غایت بیوك اثرلر براقمشدر: خرافات اعتقادیه مدنیت حرکتلرینه غایت بیوك سکته‌لر ویرمه‌مش میدر؟ دیانت ایله مدنیت آراسنده او قدر اوزون مدتلر دوام ایده کلمش محاربه‌لر هپ افکار ایمانیه ثمره‌سی دگلمیدر؟ ملتلرڭ برینی دیگرینه اوت ایله صو کبی دشمن ایدن شی - ایمان اسمیله کوڭللرده طامورلاشمش نظر دگلمیدر؟ انسانی خیر اشلرده شرلرده سوق ایدن هم‌ده خیردن‌ده

Из фондов Российской национальной библиотеки

شردن‌ده منع ایدن عقیده‌سی دگلمیدر؟

عقیده‌لره شو نقطه‌دن نظرم جهتیله بن عقیدهٔ اسلامیه‌یه اهتمام ایتمش ایسه‌م، دیگرلر سیاسی اجتماعی ملی مسئله‌لرله اشتغال ایدرلر ایکن، بن علمی اعتقادی بر مسئله تفصیلاتیله اوغراشور ایسه‌م، گمان ایدرم، بنم سعیم عبث اولماز؛ ملتمزك ترقیاتنه سکته ویره بیلور درجه‌ده ضررده ویرمز؛ بلکه عموم عالم انسانیته حسن نظری اشتمال جهتندن احتمال ملتمزه بیوك فائده‌لر ویرور.

درست، «نجات عمومیه» مسئله‌سی «اوصاف عینمی زائدمی؟» «علت احتیاج امکانمی حدوثمی؟» کبی حیات‌ده اهمیتی یوق ــ یا خود «علی‌می افضل عثمانمی؟» کبی حیات انسانیه‌ده ضرری وار مسئله اولسه ایدی، او وقت بن، «وا ویلا!» باغیرانلرك فریادلرینه ــ «دها مهم مسئله‌لر واردر! براق او مسئله‌کی!» کبی سوزلرله تدبیر فلسفه‌سی صاتار مرشدلرك ارشادلرینه یا ایسه اوزینك بر ایکی مقاله‌سنه اهمیت ویروب‌ده، ملتی حس تمییزدن تماماً عاریدر گمان ایدنلرك تنبیهلرینه، یاخود «اسلام هرشیدن عالیدر؛ فقط اهل اسلام هرشیدن!...» (دوندر) کبی سوزلره جسارت ایدر ادیبلرك صدالرینه قولاق ویرور ایدم.

لکن بیلورم: نجات عمومیه مسئله‌سی عالم اسلامیت ایچون حیات نقطه‌سندن بر قدر اهمیتی وار مسئله‌لردندر. او مسئله‌یی شمدی‌میدانه آتمق، اشی قویروغندن باشلامق

Из фондов Российской национальной библиотеки

دگل، بلکه اشی الڭ باشندن الڭ اساسندن باشلامق اولور. انسانڭ حسی حرکتی قلبیله دماغیله‌در، انسانیته نظری‌ده عقیدۀ ایمانیه‌سیله‌در. اویله ایسه، همه عالم انسانیته گوزل بر نظری، استقبال جهتنده گوزل بر امیدی ویره بیلور بر مسئله هیچ بر صورتله ضرر ویره‌مز، او مسئله‌نڭ وقتی همان کلمه‌مش دیمك تدبیری‌ده البته اعتباری لازم بر تدبیر اولاماز.

ایندی کله‌یك انسانلرڭ عقیدۀ الهیه‌لرینه نظر مسئله‌سنه:

انسانڭ هر حالی ــ سنت الهیه حکمیله ــ ابتدا دانه (اورلق) حالنده بولنوب، صوکره یاواش یاواش کمالنه ایرشور. هر حالڭ بر طفولیت دوری، برده کمال دوری واردر. ایکی آراده، یالکز بر الله بیلور، نه قدر تحولات وجوده کلور، نه قدر عصرلر اوزار.

هر حال اویله اولور ایسه، انسانڭ عقلنده «اهتدا» حالی‌ده ــ یعنی افکار علمیه‌سنده هم‌ده عقیدۀ الهیه‌سنڭ حقیقته وصول حالی‌ده البته اویله اولور. انسان عقیدۀ الهیه‌سنده دور طفولیت‌دن دور حقیقته طوغری حرکت ایدر ایکن، الله بیلور، نه قدر و نصل اعتقادلری کچر کیدر! لکن انسانڭ او حرکتلری، غایت آقرینلقله او تقدملری هر حال‌ده صراط مستقیم اوزرنده طوغری هم‌ده صحیح بر حرکت اولور. بر فردڭ عقلی صبیلك حالندن حکیملك کمالنه نصل استقامت اوزرنده حرکت ایدر ایسه، تمام انسانیتڭ عقلی‌ده

طفولیت عقیده‌سندن حقیت عقیده‌سنه اویله استقامت اوزرنه حرکت هم تقدم ایدر.

شو سنت الهیه‌یی قرآن کریمك متعدد آیتلری‌ده تأیید ایدر:

۱) هود سوره‌سنده (۵٦)نجی آیت کریمه‌ده قرآن کریم دیمش: «انی توکلت علی الله ربی و ربکم، ما من دابة الاهو آخذ بناصیتها. ان ربی علی صراط مستقیم».

شو آیت کریمه حکمنه، شبهه یوق، هر بر انسان داخلدر. هر بر انسانك ناصیه‌سی صراط مستقیم‌ده اولان مولی‌سنك قبضهٔ اقتدارنده اولور ایسه، بالضروره هر بر انسان صراط مستقیم‌ده اولور. یعنی عقیده‌ده دور طفولیت‌دن دور حقیقته حرکت ایدر ایکن هر بر انسان طوغری یولدن کیدر. اول یول حکمت الهیه اقتضاسیله انسانلره طبیعی تدریجی صورتده حرکت ایتمك ایچون رسم اولنمشدر. بناء علیه دور طفولیت ایله دور حقیقت آراسنده وار اعتقادلرك هیچ بریله انسان موآخذه قیلنمامق لازمدر.

۲) «لیس علی الاعمی حرج ولا علی الاعرج حرج ولا علی المریض حرج». نور سوره‌سیله فتح سوره‌سنده شو آیت کریمه نازل اولوب، مونی من حیث المعنی تأیید ایدر آیتلر قرآن کریمده بر قاچ سوره‌ده نازل اولمشدر. انسانلرك حالنه قرآن کریمك عرفنه کوره، ملاحظه ایده‌یك: «حرج» لك معناسی نه‌در؟

صوقورلق آقصاقلق خستەلك كبی اعذار بدنیه حسبیله مسجده وارمق جهاده كتمك كبی آسان اشلر ، « حرج » اولور ملاحظەسیله شرع شریفڭ مسامحەسنه بناء ، انسانلردن ساقط اولور ایسه ، حقائقه اهتدا كبی انسانیت عقلنه نسبتله غایت آغیر اشلر البته بلا شبهه نظر شریعتده حرج اعتبار قیلنوب ، عقیدهٔ الهیه بابنده همه قصورلار شرع شریفڭ مسامحەسیله عفو قیلنور . اصول دین فروع دین ایله بر حكمده اولوب ، فروع فقهیەده شرع شریف طرفندن بذل اولنمش اقرار علی طریق الاولویه اصول دینده ده ثابت اولور . شو معنی ایله هر بر عقیدهٔ الهیه حقیتی فروع فقهیه حقیتی كبی لازم اولوب كلور . زیرا بندەدن خفیف بر عذر وجودیله خفیف بر تكلیف ساقط اولور ایسه ، بیوك بر عذرڭ وجودیله دها بیوك بر تكلیفڭ سقوطی البته حكمت اقتضاسیدر . اوفاق عذرلر ایله اوفاق شیلری اسقاط ایدن شریعت ، بیوك عذرلر ایله بیوك هم آغیر شیلری اسقاط ایتمزسه ، او تقدیرده شرع شریفڭ اهمیتی قالماز ، وضع شریعتده غایت بیوك بر مناسبتسزلك یوز كوستر ور .

دنیاده انسان ایچون تحیر كبی بیوك بر حرج اولماز . حقائقی طلب یولنده عقل انسان ایچون تحیر كبی هر وقت واقع اولور بر حالتده بولنماز . تحیر عقل انسان ایچون اڭ آغیر همده اڭ چوق واقع اولور اڭ بیوك بر حرجدر .

بونڭ اوزرینه انسانڭ عقلنه طاری اولور آفتلر

بلیه‌لر، وجودینه طاری اولور آفتلردن دها زیاده‌در، دها دواملی‌در. انسانك وجودی انسانك عقلندن دها زیاده سرعتله کمالنه واصل اولور. اما کمالنه واصل اولمامق بلیه‌سی انسانك عقلنه غایت کثرتله عارض اولور.

بناء علیه، آقصاقلق کبی آفتلر تکالیف شرعیه سقوطنه سبب قیلنمش ایسه، «کمالنه واصل اولامامق» کبی طبیعی هم‌ده دائمی بر آفت عقلیه «اهتدا ایده‌مه‌مك» ـ «متحیر اولوب قالمق» کبی الك عمومی بر حرجك سقوطنه البته نظر شریعت‌ده بیوك بر سبب اولور.

نتیجه‌ده: حقائقه اهتدا یولنده حرکت ایدر ایکن انسانك عقلی ناقص یا خلاف واقع اعتقادلرده بولنور ایسه، بونك ایچون انسان عندالله مؤاخذ اولماز. شو مسئله‌ده عالم انسانیت بر انسان کبیدر. عالم انسانیت‌ده ظاهر اولمش ملیتلر دیانتلر ـ نظر ایدر ایکن انسانك عقلندن کلوب کتمش اعتقادلر کبیدر. نظر یولنده بر انسانك قصورلری، شبهه یوق، معفودر. انسانیت عالمنده ظاهر اولمش دیانتلرك‌ده عقیدهٔ الهیه‌ده قصورلری البته بوکا کوره معفو اولور.

بن عالم انسانیت‌ده کلوب کتمش یاخود شو کونه قدر قالمش ملتلره اجمال کوزیله نظر ایدر ایسه‌م، فکرمه هر دفعه‌ده «کان الناس امة واحدة. فبعث الله النبیین مبشرین و منذرین، و انزل معهم الکتاب بالحق لیحکم بین الناس

فيما اختلفوا فيه. وما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ماجائتهم البينات بغيا بينهم. فهدى الله الذين آمنوا لما اختلفوا فيه من الحق باذنه. والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم» (البقره - ٢١٣) آيت كريمه‌سى خطور ايدر. كيدرم، تفسيرلرى آقتارورم، قناعت ويره بيله‌جك بر علمى بيان هيچ برنده بولامام. تحير بليه‌سى قلبمى‌ده عقلمى‌ده استيلا ايدر. اوفاق شيلره قناعت ايدوب، بويله بيوك بر آيت كريمه تفسيرينه جسارت ايدر اهل كلامك حالنه تعجبم زياده اولور. تاريخ انسانيت، تاريخ اديان ايله‌گنه تفسير قيلنه بيلور بر آيتى يالگز وجوه لفظيه ايله شرح ايدر اهل تفسيرك سوزلرينى بالضروره غايت اوفاق صايار اولورم.

شو حالك تأثيريله، همده تفسيرلرى آقتارمق دن كلمش تعبلرى ملاللرى ازاله ايتمك اميديله، توجيه ايدرم كوزمى عرش اجابت اولان سمايه، طوتونورم ملاحظه ايتميه:

«همه انسانلر بر امت ايدى.» سوزينك معناسى نه‌در؟

«آزغنلق ايمان‌سزلق خصوصنده بر امت ايديلر» معناسنده اولاماز. زيرا انسانلرك الك اولگى آتالرى آدم بيوك بر نبى اولوب بالالرينه الك ابتدا بر حق دينى تعليم ايتمش ايدى.

«ايمان، اهتدا خصوصنده بر امت ايديلر» معناسنده‌ده اولاماز. زيرا اهتدا يولنده اولمش انسانلره نبيلر كوندرميه

بر داعی بوقدر. فی الاصل مهتدی اولمش انسانلره نبی
کوندروب اختلاف بلیه‌سی چیقارمق‌ده البته حکمت الهیه‌یه
او قدر موافق دگلدر.

«حق‌ده اختلاف ایندیلر» سوزینڭ معناسی نه‌در؟
اختلاف ایدر ایکن حق میدان‌ده وار ایدی‌می؟
اولمش ایسه، او حق نه‌دن عبارت ایدی؟
نبیلردن قبل او حقیقتی انسانلره کیم تعلیم ایتدی؟
تعلیم ایدن بولنمش ایسه، یاخود او حقیقتی انسانلر
اوزلری بولمشلر ایسه، نبیلره احتیاج قالورمی؟

«بینات قیامی صوڭنده انسانلر «بغی» ایتمشلر»
سوزینڭ معناسی نه‌در؟

بغی ایتمك نه‌دن کلدی، کیم‌دن اولدی؟
نبیلردن قبل، بغی اولمایوب، نبیلرڭ ورودی صوڭنده
عالم انسانیت‌ده بغی حاصل اولمش ایسه، او تقدیرده حکمت
الهیه اقتضاسنڭ تماما عکسی، ارادهٔ الهیه خلافنه اولارق،
واقع اولمش اولمایورمی؟

«ایمان ایدنلری الله هدایت ایتدی» سوزینڭ
معناسی نه‌در؟

ایمان برکه‌سیله حاصل اولاچق حقیقت نصل شیدر؟
شویله سؤاللر ساعتلرچه بنی مشغول ایدر. جوابلرینڭ
تفسیرلرده بولنمامق جهتی بنی دیگر یوللره سوق ایدر.
کیدرم، او جوابلری قرآن کریمڭ اوزندن طلب ایدرم،

اقتدارم قدر جوابلر بولورم؛ شاد اولورم؛ فوق العاده ممنونیتم بکا بر قدر جسارت ویرور. بولنمش جوابلری هم‌ده خصوصی فکرلرمی عرض ایدرم دیگرلره. رغبت ایدن محترم ذوات مطالعه ایدر، مدرسه طلبه‌لری قرآن کریم مطالعه‌سنه عادت ایدر. بزم الك مهم مطلبمزده طلبه‌لرك أللرینه قرآن کریمی ویروب، طلبه‌لری شروح و حواشی قاراکلقلارندن خلاص ایتمکدر.

٣) هر بر عقیدهٔ الهیه حقیتنه بنم اوچنچی دلیلم نبی محترم ابراهیم علیه‌السلام حضرتلرینك الانعام سوره سنده (٧٥) دن (٧٩) ه قدر بش آیت کریمه‌ده ذکر اولنمش قصه‌لریدر.

شو بشدن:

« وکذلك نری ابراهیم ملکوت السماوات والارض ولیکون من المؤمنین» (٧٥)

« فلما جن علیه اللیل رأی کوکباً قال هذا ربی. فلما افل قال لا احب الآفلین. » (٧٦)

« فلما رأی القمر بازغاً قال هذا ربی. فلما افل قال لئن لم یهدنی ربی لاکونن من القوم الضالین. » (٧٧)

« فلما رأی الشمس بازغة قال هذا ربی هذا اکبر. فلما افلت قال یا قوم انی بریء مما تشرکون. » (٨٨)

« انی وجهت وجهی للذی فطرنی السماوات والارض. وما انا من المشرکین. » (٨٩)

اولکی آیت کریمه‌ده الله رب العالمین حضرتلری دیمش : «کوکلرك آیتلرینی بز ابراهیمه کوستردك ، کورسون‌ده یقین حاصل ایتسون ایچون » .

الله جل جلاله حضرتلری آیتلری کوسترمش ، ابراهیم علیه‌السلام او آیتلری کورمش . کوکلرك یرلرك آیتلرینی کوردکدن صوك ، قرآن کریمك بیاننه کوره ، ابراهیم علیه السلام علی التدریج اوچ حالی کچمش‌ده ، عاقبت ، عقیدهٔ الهیه‌نك کمالی اولان دورتنچی حاله کلمش . برنچی حال : یولدوزلردن برینی ، تون قاراکلغنده کورمش‌ده « شودر بنم ربم !» دیمش . ایکنچی حال : نوری زیاده‌رك قمری کورمش‌ده « شودر بنم ربم ! » دیمش .

شو ایکنچی حالك بیاننده ملاحظه قیلنه‌چق ایکی شی واردر : ۱) قرآن کریم شو حالی بیان ایدر ایکن « فلما جن علیه اللیل » کبی قاراکلق زماننه دلالت ایدر بر جمله‌یی ذکر ایتمه‌مش . نیچون؟ ـ بنم گمانمچه او ایکنچی حال‌ده عقلك قاراکلق‌دن بر قدر نجاتنه اشاره ایچون . ۲) قرآن کریم « فلما افل قال لئن لم یهدنی ربی لاکونن من القوم الضالین » جملهٔ بلیغه سیله ایکنچی حال‌ده عقل ابراهیم‌ده طلبك ، نشاطك زیاده‌لنمش ایدیگنه ارشاد ایتمشدر . یعنی جهل قاراکلغندن بر قدر نجات بولمش عقلك ، حقیقتی طلب یولنده ، نشاطی رغبتی دها زیاده اولور .

اوچنچی حال : دها بیوك دها زیاده نورلی قویاشی

کورمش‌ده، «یوق! بنم ربم شودر؛ اولگی ایکی‌سی دگلدر. شو ـ دها بیوك دگلمی؟» دیمش.

دورتنجی حال: ابراهیمك عقلی اوچنجی درجه‌دنده یوقاری چیقوب، «انی وجهت وجهی للذی فطر السماوات والارض!» دیمش‌ده عقیدهٔ الهیه‌نك الك کمالنه واصل اولمش.

ابراهیم علیه السلام صبی‌لك حالندن نبوت حالنه کلنجه او اوچ حالی کچوب عقیده الهیه کمالی اولان دورتنجی حاله کلمش ایسه، انسانیتك‌ده وحشیت حالندن الك عالی ایمان سماوی حالنه کلنجه کچمش اعتقادلری علی طریق الاولویه ابراهیمك حالی کبی اولور. زیرا الك بیوك بر نبی حقنده، قرآن کریمك اقراریله، جائز اولمش حاللر البته هر بر انسان ایچون‌ده جائز اولور.

بزم شو بیانمزه کوره، ابراهیم علیه السلام قصه‌سنده ذکر اولنمش او بش آیتك هیچ بری تأویلات هجوملرینه هدف اولمایور. لکن اهل کلام کتب کلامیه‌ده «نبیلرك معصومیتلری» مسئله‌سنده او آیتلری «هذا ربی علی زعمکم» کبی تقدیرات ایله تأویل ایتمشلر.

بونك کبی تأویلات اهل کلامك مذهبلرینی حمایه ایتمك بابنده معقول کبی اولور ایسه‌ده، قرآن کریمك معجز بلا ـ غتلرینی هدم ایتمکلری جهتیله اویله تأویللر هیچ بر صورتله جائز دگلدر. مذاهب کلامیه‌یی صاقلامق خیالیله التزام اولنمش تأویلات بنم استدلالمه ذره قدر ضرر ویره‌مز.

اویله تاویللری قبول ایدرسه‌م، بن البته گناهلی اولورم.
قران کریم دیمش: „ولو انهم اقاموا التوراة والانجیل وما انزل الیهم من ربهم لاکلوا من فوقهم ومن تحت ارجلهم. منهم امة مقتصدة. وکثیر منهم ساء ما یعملون“ (المائدة-٦٦)
یعنی: „تورانی انجیلی قرآنی - اوامرلرینی ادا ایدوب، نصوص‌لرینی تأویل ایتمه‌مکله - اقامت ایتسه‌لر ایدی، یوقاریدن ارزاق معنویه‌یی، توبندن ارزاق حسیه‌یی برکتلی صورتده آلورلار ایدی. انسانلردن - اوامرك حدودنده نصوصك ظاهرنده واقف اولوب مقتصد اولانلری واردر. لکن اکثری حدودی تعدی، نصوصی‌ده تأویل ایدرلر.“ مآلا ترجمه‌سی شودر.
شو آیتك ارشادینه گوره، بن قرآن کریم آیتلرندن هیچ برینی تأویل ایتمه‌مك طرفداری‌یم. قرآن کریمی اقامتك اك مهم معناسی‌ده تأویل ایتمه‌مك‌در. قرآن کریمك اوامرینی ترك ایتمك - قرآن کریمی اقامت ایتمه‌مك اولور ایسه، نصوصلرینی ظاهرندن صرف ایتمك البته اقامت ایتمه‌مك اولو.
قرآن کریمی تأویل - ایکی نوع اولور. بری اهل کلام تأویلیدرکه، آیت کریمه اوزینك ظاهری معناسندن تماماً چیقار. ظاهری معناسی احتمال دائره‌سنده قالماز. ایکنچی‌سی: اهل تصوف تأویلیدرکه قرآن کریمك ظاهری معناسی‌ده مراد اولور، اشاره‌سندن مستفاد اولان معنی‌ده

اراده قیلنور. شو تاویل تاویللرك الڭ گوزلیدر. اویله تأویل ایله قرآن کریم ظاهرندن صرف اولنماز. بلکه قرآن کریم ظاهری معناسنه حمل اولنور، ظاهرك ارشادیله انسان اوزی ایکنچی بر معنایه مهتدی اولور.

شو فرقی بیان ایتمك ایچون بوراده اهل تصوفك بر تأویللرینی شاهد صورتیله نقل ایده‌یم. اهل تصوفك بیوکلرندن بری اوزینڭ «کلشن زار» اسملی کتابنده دیه‌مش:

اگر مردی بیرون آی و نظر کن
هر آنچه پیشت آید زان گذر کن.

خلیل آسا برو حق را طلب کن
شبی را روز وروزی را بشب کن.

ستاره ماهه وخورشید اکبر
بود حس و خیال و عقل انور.

بگردان از همه ای راهرو روی
همیشه لا احب الآفلین گوی.

ترجمه‌سی:

ار ایسه‌ڭ، چیق، نظر ایت، اوگکه هر نه کلور ایسه، قناعت ایتمه، دها اوزاق کیت.

ابراهیم کبی یور، خدایی طلب ایت. تونی کون، کوندوزی ده تون ایت.

یولدوز، آی، بیوك قویاش -: حس، خیال، عقلدن عبارتدر.

ای طالب بونلارك همه‌سندن یوزگی دوندر! حقیقته

Из фондов Российской национальной библиотеки

وصوالـكه قدر، توقف ایتمه، کیت «ظاهری شیلره قناعت ایتمزم، حقیقتی آرارم» سوزینی هر وقت سویله.

الانعام سورەسنده ابراهیم علیه‌السلام قصه‌سنك مذکور آیتلری شویله تأویل - قرآنی ظاهرندن صرف دگلدر. بلکه ظاهری معناسی اراده قیلنمق شرطیله ایکنچی معنایه اهتدا ایتمکدر. بویله تأویل مطلوب دگل ایسه‌ده، ممنوع‌ده دگلدر.

ظاهری معناسندن صرف ایتمه‌مك شرطیله، قرآن کریمی تأویل البته جائزدر. زیرا اویله تأویللر عقلك دها زیاده فهمیله اهتداسیله اولور. قرآن کریمك ظاهری مراد دگلدر دیمه‌سه‌لر ایدی، بز اهل کلامك تأویللرینی ده رد ایتمز ایدك، لغتك فصاحتیله نظمك بلاغتیله مستفاد اولان بر معنایی، مراد دگلدر دیمك بزم شأنمز دگلدر. قرآنك بلاغتی - یوقبار تقدیرات ایله اصلاحاتمزدن آیت کریمه لری البته مستغنی ایتمش در. «آیت تام دگل ایدی؛ تقدیر ایتدم‌ده تام اولدی» دیمك، بنم گمانمجه، غایت بیوك ادبسزلکدر.

«عقیده الهیه‌لرك حقیتی» دعواسنده بنم ٤ نچی دلیلم سورة البقره‌ده ٦٢ نچی آیت کریمه‌در:

«ان الذین آمنوا والذین هادوا والنصاری والصابئین من آمن بالله والیوم الآخر وعمل صالحاً فلهم اجرهم عند ربهم

ولا خوف عليهم ولاهم يحزنون »

من حيث المعنى ترجمه‌سی :

« مؤمنلر ، یهودیلر ، نصرانیلر ، فرشته‌لره یا یولدوزلره عبادت ایدر صابیلر ـ دها عمومی بر عباره ایله تعبیر اولنور ایسه ـ الله رب العالمین حضرتلرینه هم‌ده جزا کوننه ایمان ایدوب ، حیات حاضره‌ده یاخشی اشلری ادا ایدر همه انسانلر عاقبت سعادته نائل اولورلار . »

شو آیت کریمه‌ده نجاتك مداری تعیین اولنمشدر : خیراتی امر ایدر ، شروردن منع ایدر ، اللهك وجودینه ایمان ، یاخشی یامان هر بر عملك جزاسی اولاچق بر کونه ایمان . شو ایکی ایمانك تأثیریله شروردن فساددن صاقلانوب ، انسان خیراتی صالحاتی اداده سعی ایدر ایسه ، اشته اویله انسان حیات استقبالیه‌سنده سعادت ابدیه‌یه نائل اولور .

ایمان‌ده رسمیت یوقدر . رسمیت کسب ایتمش ایمانك حیات انسانیه‌ده او قدر اهمیتی‌ده یوقدر . انسانی فساددن شردن ظلم‌دن منع ایدوب ، خیر اشلره سوق ایدن ایمان ـ اشته نظر شریعت‌ده معتبر ایمان شویله بر ایماندر . حیات انسانیه‌ده اهمیتی اثری وار ایمان ـ نظر شریعت ده معتبردر . لکن حیات‌ده اهمیتی یوق ایمانك نظر شریعت‌ده‌ده البته اهمیتی یوقدر .

شرع شریف ایمانی حیات ده ظاهر اولور اثر یله

وزن ایدر. ایمان ـ خیال‌ده مرتسم کلمات اسمیه‌دن عبارت دگل، بلکه عقل‌ده قلب‌ده رسوخ بولمش بر نوردرکه انسانی حیاتنده خیرات یولنه هدایت ایدوب هلاك یولندن خلاص ایدر.

بویله ایمان دنیاده ملتلرك برینه مخصوص دگلدر. کونلرك برنده انشاء الله شو سوزی دها زیاده مفید تفصیلاتیله بسط ایدرز.

Из фондов Российской национальной библиотеки

خاتمه.

مرامگوی که خاموش باش و دم در کش
که درچمن نتوان گفت مرغ را خاموش

فراوان گنجها در سینه دارم
اگرچه مدعی بیند فقیرم.

واعظ ما بوی حق نشنید، بشنو این سخن
درحضورش نیزمیگویم ، نه غیبت میکنم.

محترم «شورا» صحیفه‌لرنده بنم قلمله ، اهمیتی وارمی یوقمی ، بر ایکی مسئله دلیللریله برابر نشر قیلنمش ایدی. طبیعی او قدر بیگلرچه سطور آراسنده آڭلاشیلمامش نقطه‌لار ، حسابی یوق او قدر سوزلر اثناسنده مفهوم دگل نکته‌لر البته بولنه بیلور. بوڭا کوره اولسه کرکدر ، بعض جریده ستونلرنده همان همیشه غایت غریب اعتراضلر ، یولسزلغی اوزلرینه‌ده معلوم شکایتلر یازلمقده‌در.

«رحمت الهیه عمومیتی» ـ «عقیده الهیه‌لرڭ حقیتی» کبی مسئله‌لرڭ شو کون‌ده محیطمزه زمانمزه کوره اهمیتلری وارمی یوقمی جهتی بزم آراده شمدی متنازع فیه بر شی ایسه‌ده ، اوز مسئله‌لرڭ علمی دینی جهتدن اهمیتلری ، اهمیتلرینه کوره ده اشکاللری البته هر بر انسانه معلوم

اولا بیلور درجه‌ده واضحدر.
اویله مشکل مسئله‌لری بیان ایدر ایکن، شبهه یوق، قلمك‌ده غایت بیوك قصورلری، او قصورلار سببیله دعوی‌ده، دلیللرینی بیان‌ده مفهوم دگل نقطه‌لار یالگز بر دگل غایت چوق اولا بیلور. بنم او قصورلارم هر کس‌دن زیاده بکا معلومدر. او جهتدن توجیه اولنمش اعتراضلر بولنور ایسه، اعتراف ایدرم، گناهی یالگز بکا عائددر. اعتراض یولیله بکا تنبیه ایتمك مشقتلرینی تحمل ایدن غیرت اربابنه قلباً تشکر ایدرم‌ده، اقتدارم دائره‌سنه داخل بیانلری دها سرد ایده‌رك بر قدر زیاده ایضاح ویرمیه سعی ایدرم. بونگله بنم قصورم تدارك قیلنه‌چغنه کوره، الگ زیاده استفاده ایدن‌ده البته بن اولورم. او جهتدن توجیه اولنه‌جق اعتراضلر فی‌الحقیقه اعتراض اولمایوب، بن اویله اعتراضلری ارشاد صفتیله کامل بر ممنونیتله قبول ایدرم.
اگرده اعتراضلر یا ردیه‌لر بنم دعوامنك بطلاننه یاخود دلیللرمنك ضعیفلگنه دلالت ایدر اعتراضلردن اولور ایسه، اویله اعتراضلری قبول ایتمك، حقیقت حضورنده تأدب اقتضاسیله، بکا هم شرعی هم طبیعی بر فریضه در. بن، ایمانم ایجابیله، درگاه حق‌ده قبلهٔ حقیقته همه افکارمی توجیه ایده‌رك، سجده ایدرم؛ آنگلار ایسه‌م هیچ بر حقیقتی انکار ایتمه‌م. ایکی اوچ آدم تهمت ایدر ایسه‌ده، یا او یا بو مسئله‌یی میدانه آتمق خصوصنده بن‌ده بر غرض

Из фондов Российской Национальной библиотеки

نفسانی یوقدر. وجدانك طهارتی نامنه شو سوزمی قبول ایتمه‌ین انسان شاید خدایك عظمتی حرمتنه شو سوزمی قبول ایدر. شو کونه قدر بنم طرفمدن مطبوعات عالمنه عرض اولنمش دورت بش مسئله ده بر فائدهٔ عمومیه یی کورمه‌مش انسان، انصاف ایدرسه، او مسئله‌لری لا اقل «الده واری صاتمق، رواجی وار متاعی بازاره قویمق» قاعدهٔ طبیعیه‌سنه بنا ایدرده، او مسئله‌لرك هیچ برنده بر غرض نفسانی یوقلغنه تسلیم ایدر.

شو ایکی نوعدن اولان اعتراضلره بنم نظرم شویله‌در. لکن جریده‌لرك بعضلرنده نشر اولنمش اعتراضلرك اکثری شو ایکی نوعدن اولمایوب، بلکه مسئله‌یی هم ده اسلامیتی یاخود عموماً دیانتی آکلامامقدن کلمش اعتراضلردر. اویله اعتراضلر بنم دعوامك بطلاننه یا بنم دلیللرمك ضعیفلگنه دلالت ایتمك بدلنه معترضلرك جهلنه، روح دیانتدن غفلتلرینه دلالت ایدر.

اعتراضلرك بری بویله‌در:

«نجات عمومیه یی دعوی ایتمك ـ آمنیستیه اعلان ایتمکدر. ایندی بوندن صوك هر بر انسان همه جنایتلره ارتکاب ایتسون، ضرری یوق دیمکدر.»

ایکنچی‌سی:

«اگر نجات عمومی اولاچق ایسه، او وقت اسلامیتك خصوصیتنده اهمیت قالماز.»

بویله اعتراضلر بر عادی آدمدن چیقمش اولسه ایدی،

Из фондов Российской национальной библиотеки

بن استبعاد ایتمز ایدم. لکن اوّلگیسی بر محررك،
ایکنچیسی اسلام منبرنده خطبه اوقور بر خطیبك قلمندن
نشر اولندی. شو جهتدن بن او ایکی اعتراضی بر قدر
استغراب ایتدم. زیرا شو ایکی اعتراضك هر بری
عموماً روح دیانتدن وعلی الخصوص اسلامیتدن تماماً غفلت
اساسنه مبنیدر، «حیات انسانیه‌ده دیانتك اهمیتی یوق»
فکرندن ناشیدر، دین بر نسیه‌درکه ذره قدر اهمیت عاجله
سی یوق اعتقادندن کلمش بر فکر باطلدر.

تأسف ایتمه مك ممکن دگلدر: بویله باطل بر فکر
بزم یالگز بر محررمزده یالگز بر خطیبمزده دگل بلکه
بزم طلبه‌لرك امامارك اکثری شویله فکرده‌در. اسلامیت
نامی ذکر اولنور ایکن - بزم اکثریت جنتی اما دیگر
دین نامارى ذکر اولنور ایسه، جهنمی خاطرارینه آلورلار.

اسلامیتك حقیتنه جنت ایله، دیگر دینلرك بطلاننه جهنم
ایله استدلال ایتمك - مغروریتدن طوغمش بر نادانلقدر.

«واعظ ما بوی حق نشنید، نشنو این سخن»
«در حضورش نیز میگویم، نه غیبت میکنم.»

نجاتك عمومیتی مسئله‌سنده هر بر جنایته ارتکاب
جوازینی کورر انسان - حیات انسانیه ده دینك ایمانك
اهمیتندن هم ده اسلامیتك اوزینه گنه مخصوص فضائلدن
تماماً غافل بر آدمدر. او آدم بر قدر ملاحظه ایتسه ایدی
کورر ایدی: هر بر جنایته ارتکاب حریتی نجاتك عمومیتنك

دگل، نجاتڭ یالڭز بر مذهب اربابنه انحصارنده‌در. نجات یالڭز بڭا منحصر اولاچق ایسه، او وقت بن بنم اعتقادمده دگل انسانلرڭ هر برینه: «سز ایندی اعتقادڭز مذهبڭز سببیله مؤبد صورتده معذب اولاچقسز؛ خیراتدن سزه فائده یوق، فنا اشلرڭ هیچ برندن سزه ضرر یوق. برافڭز خیراتی، قیلڭز جنایتی!» دیه‌چك اولور ایسه‌م، نجاتڭ انحصارینی دعوی ایدن آدم بنم شو سوزمنی هیچ بر صورتله جرح ایده‌مز.

«همه ملتلر نجات بولاچقلار ایسه، اسلامیتڭ اهمیتی قالماز» دیمش معترضدن بن سؤال ایدرم: عجبا حیات انسانیه‌ده اسلامیتڭ اهمیت نقدیه‌سی وارمیدر؟

البته «یوق!» دیه‌چك. والا اعتراضی بڭا وارد اولماز. اعتراضڭ اساسنه خلاف اولارق «اهمیتی وار» دیسه، بن دیه بیلورم: «بیورڭ، اوزڭزه معلوم اولان اهمیتلرینی بیان قیلڭ، صوڭره بن سزڭ اعتراضڭزه جواب ویرورم.»

شو ایکی اعتراض مناسبتیله بر ایکی سوز عرض ایده‌یم:

عالم انسانیتڭ ابتداسندن اسلامیتڭ ظهورینه قدر «سماوی» اولمق صفتیله کلمش دینلرڭ هر بری – انسانڭ قلبنده متمکن ایمانی الڭ اصل بر اساس کبی اعتبار ایتمشلر. خصوصاً بزم اسلامیت – ایمانی انسانڭ دنیاسی ایچون ده آخرتی ایچون ده الڭ مهم بر اساس اعتبار ایدوب، ایمانی

هر شیدن زیاده مدح ایتمشدر.

ادیان سماویه علی العموم، دیانت اسلامیه علی الخصوص انسانڭ ایمانننه نیچون او قدر فوق العاده بیوك اهمیت ویرمش؟

انسانڭ حیات حاضره‌سیله حیات استقبالیه‌سنده اڭ بیوك اهمیتی حائز اولا بیله‌چك ایمانڭ حقیقتی نه‌در؟

مکتب مدرسه‌لرمزده ایمان نامیله تلقین اولنور شیلر حیات انسانیه‌یه اڭ اصل اساس اولا بیلور درجه‌ده اهمیتی حائزمیدر؟

بز بویله شیلری ملاحظه ایتسه‌ك ایدی، یالڭز اوزمزڭ غفلتمزه گنه دلالت ایدر اعتراضلری نشر ایتمیه جسارت ایتمز ایدك؛ نجاتڭ عمومیتی هر بر جنایته ارتکابڭ حریتی معناسنده‌در دیمش اولماز ایدك؛ اسلامیتڭ اهمیتی نره‌ده‌در آڭلار ایدك. انسانڭ حیات حاضره‌سیله حیات استقبالیه‌سنده عقیده‌لرڭ اهمیتی نه‌در، نه جهتدندر گوستره بیلور ایسه‌م، بنم اڭ بیوك مقصدم حاصل اولور.

بونڭچون بن «رحمت الهیه عمومیتی» «انسانلرڭ عقیده الهیه‌لرینه نظر» کبی مسئله‌لره عائد رساله‌لری نشر ایتدم. باشلانمش بر دعوامی حد ثبوته ایصال ایدنجه‌یه قدر، الله رب العالمین حضرتلرینڭ عونیله، بن انشاءالله حرکت ایدرم.

«والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا. و ان الله لمع المحسنین» (سورة العنکبوت — ٦٩).

Инв. № 27.288

Из фондов Российской национальной библиотеки

Татар.
92-8581

9189

حقی ۱۰ تین.

1-1453917

Из фондов Российской национальной библиотеки